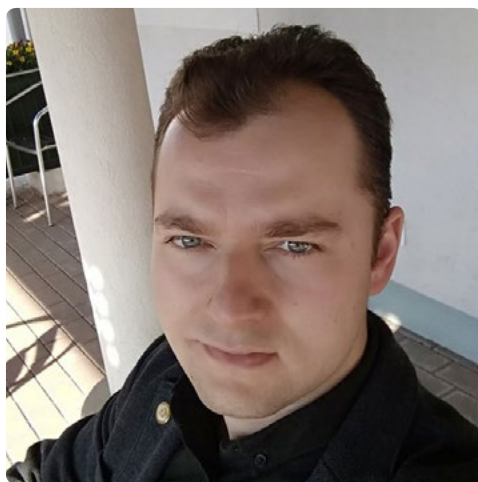

Biró István

Csurka István víziója a magyarság európai szerepéről

Március 30-31-én a Lakiteleki Népfőiskolán *Magyar szemmel* címmel tartottak emlékülést a rendszerváltásról és a rendszerváltás kiemelkedő alakjairól. Az emlékülés címe nem a véletlen műve. *Magyar szemmel* címmel Csurka István írt cikksorozatot a *Magyar Fórum*ban. A rendezvényen megemlékeztek a nyolcvanöt éve született Csurka Istvánról. Az emlékülés második napján került sor a pályázat eredményhirdetésére, amikor a hat pályázó 20 perces időkeretben mutatta be dolgozatát. Az első helyezett Biró István, az ELTE harmadéves történelem szakos hallgatója lett *Csurka István, a rendszerváltozás Kasszandrája* című dolgozatával. A második helyen Vinczeffy Levente, a Károli Gáspár Református Egyetem jogász hallgatója (*Mit adott Csurka István és a MIÉP a magyar társadalomnak?*), a harmadikon Hornyák Dávid, az ELTE hallgatója (*Antall József nemzetpolitikai nézeteiről*) végzett. Alábbiakban a győztes pályaművet közöljük.

Biró Zoltán egy cikkében Csurka Istvánt magányos harcoshoz hasonlította.¹ Helytálló ez a jellemzés, hiszen kérelmetlen szabadságszeretete a magyar történelem legnagyobbjaihoz tette hasonlóvá. Ellene volt a hazánkat megszálló és történeti hagyományait megszakító szovjet hatalomnak – és ellene volt az Európai Unió túlburjánzott, életidegen bürokráciájának, melyet szinte látnoki tehetséggel megjósolt. A negyvenéves

elnyomás után féltette hazánkat a szabadság torz tükörképétől, a szabadságtól. Felemelte szavát országunk kiszolgáltatottsága ellen, és óva intette az egyes nemzetközi szervezetekhez való elhamarkodott csatlakozástól. Mindezek ellenére – vagy mindezekkel együtt – Csurka István európaisága vitán felüli. Szilárdan hitte azokat a tartópilléreket, melyek Európa szellemi gerincét kellene, hogy adják: a görög bölcséletet, a római jogot és a keresztény etikát. Ezekon kívül hitt a magyarság különleges szerepében, melyet különleges elhelyezkedésének és történelmi fejlődésének köszönhet. A 20. század ideológiai alapú elnyomásai után arra a következtetésre jutott, hogy ha fel akarjuk virágoztatni hazánkat, egy harmadik útra van szükség, mely egyaránt elveti a jobb- és baloldali szélsőségeket.²

Dolgozatomban Csurka Istvánt, egyrészt, mint politikai gondolkodót kívánom bemutatni, elsősorban publicisztikai és nyilatkozatai alapján – azokat a gondolati

¹ Biró Zoltán: Egy dráma utolsó felvonása. *Magyar Hírlap*, 2012.02.06.

² A „harmadik út” egy nemzetközi koncepcióját lásd: Anthony Giddens: *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics*. Cambridge, Polity Press, 1998, 71–72.

vonásokat kiemelve, melyek az egyesült Európához kapcsolódnak. Mert minden megnyilatkozása ellenére Csurka hitt egy olyan Európában, ahol egy büszke és erős Magyarországnak helye van. Nacionalizmusa a nemzet nagyságának visszaadását szolgálta, valamiért, és nem valami ellen irányult. Hibás tehát az a narratíva, mely ezt egyértelműen negatív jelenségnek ábrázolja életművében. Másrészt a politikai elemzői munkát, a drámairodalomban gyökerező filozofikus attitűdöt párhuzamba kívánom állítani az aktív politikai szerepléssel és a közélet-formálásával. Azért tartom ezt elemzendőnek, mert Csurka István azon kevesek közé tartozott, akik egyszerre voltak a politika elméletének és gyakorlatának is tehetséges alkalmazói.³

Ahhoz, hogy megértsük Csurka életművének ezen szakaszát, mindenképpen el kell helyeznünk őt térben és időben. Magam még ahhoz a szerencsés korosztályhoz tartozom, amely előszóban halhatta, és hétről hétre várhatta publicisztikáit. A mai olvasó számára néha kissé karcosnak tűnő írásai is mind arra a lendületre vezethetőek vissza, hogy egy nagy és szabad szellem sokévi elhallgatás után mondhatta ki nyíltan saját gondolatait.

A rendszerváltozás előtt pár évvel még alig lehetett sejteni a megingathatatlannak látszó Szovjetunió bukását. Az érdekszférákéba tartozó alávetett országok lakosai közül jó néhányan már feladták a küzdelmet, legfeljebb szabadságuk kis köreinek megtartására törekedtek, és megpróbálták gyerekeikre hagyományozni azt a tudást, mely csak az emlékeikben, és néhány szamizdat lapjain élt.⁴

³ Csurka István: *Minden, ami van. Politikai írások és beszédek gyűjteménye, 1979–1998*. Budapest, Püski, 1998, 320–344. E fejezet a kötetben a beszédes *A megfeneklett változás írásai* címet kapta.

⁴ A magyar nemzet Trianon, 1945 és 1956 következtében felgyülemlett sérelmeiről lsd. Csurka István: Az első áldozat nevében. *Beszélő*, 21 (1987), 21–30. (A szöveg elsőként az *Új Látóhatár* c. emigráns lapban jelent meg: Közép-Európa hó alatt. *Új Látóhatár*, 1987. június, 163–176.)

Ekkor néhány év alatt olyan folyamatok zajlottak le, melyeket bajos lenne teljesen a véletlen számára írni. A 1986-os XXVII. pártkongresszuson meghirdetett elvek már nem menthették meg a Szovjetuniót a széthullástól. Az afgán és csecsen háborúk, a tarthatatlan és pazarló ipar, valamint a szellemi elnyomás egyre jobban feszegette a rendszer határait. A változások előtti időkben a periféria államaiban – a szabadságfokokat tekintve is – két véglet kristályosodott ki. A sors különös szeszélyeként ez két szomszédos országban volt a legkézzelfoghatóbb. Az egyik a Kádár János által fémjelzett „legvidámabb barakk” volt, ahol az állami vezetők egy bizonyos szintig meghagyták a szabadság illúzióját, amit persze titkosszolgálati eszközökkel és gazdasági nyomással korlátoztak. A nagyarányú külföldi kölcsönök miatt az eladósodás makroszinten következett be. Ezzel szemben szomszédunkban, Romániában, melynek vezetője, Nicolae Ceaușescu paranoid módon óvakodott minden külföldi nyomásgyakorlástól, a kölcsönöket maradéktalanul visszafizette, így a csőd mikroszinten, az állampolgárok szintjén realizálódott.⁵

Azért szükséges ezt a kitérőt megtennünk, hogy lássuk, a rendszerváltozás miért zajlott le különbözőképpen a két országban, és mi eredményezhette a Csurka által sokat kritizált sima átmenet langyos és ellentmondásokról sem mentes folyamatát.⁶ Míg Romániában az elemi erejű népharag véres és zavaros eseményeinek köszönhetően a kommunista idők elitjének évek kellettek hozzá, hogy visszakapaszkodjon a hatalom körébe,⁷ addig hazánkban a békés átmenet egyik

⁵ Böröcz József–Caleb Southworth: Kapcsolatok és jövedelem: Magyarország, 1986–87. *Szociológiai Szemle*, 1995/2, 25–48.

⁶ A politikai reformot sürgető értelmiség és a hatalmi elit sajátos viszonyáról lsd. Csurka István: „Munkát, kenyeret!”. *Hitel*, 1989.05.10. 34–38.

⁷ Itt feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy az első szabadon megválasztott román vezető, Ion Iliescu maga is a korábbi rendszer része volt. Összességében a szovjet érdekszféra felbomlása körüli események ma is rengeteg megválaszolatlan kérdést vetnek fel.

feltétele volt a hatalmi elit átmentése. Ez a paktum, mely a rendszerváltozás folyamatát két jól elkülöníthető egységre osztotta, máig feldolgozatlan traumája a nemzeti gondolkodású értelmiségnek. Csurka István híres 1992-ben közreadott dolgozatában, mely a *Néhány gondolat a rendszerváltozás két esztendeje és az MDF új programja kapcsán* címet viselte, élesen bírálta a szembenézés hiányát és az elmulasztott felelősségre vonást, amely miatt nem lehetett tiszta lapot nyitni.⁸ Érdekes megfigyelni ez esetben is a széleskörű történelmi és filozófiai ismeretek megmutatkozását, amelyben felvázolja az európai „birodalomroncsok”⁹ sorsát. E tézis azóta igazolást nyert.

Ha alaposan megvizsgáljuk a *Néhány gondolat...* elméleti ívét és eszmei struktúráját, világosan láthatjuk, hogy annak Európát érintő része beillesztető abba a nagy szellemi áramlatba, mely összekapcsolja Csurka István cikkét Németh László szárszói beszédével.¹⁰ Bár hetven év választja el őket, közös bennük az az elképzelés, hogy a magyarság megváltása csak belülről fakadhat.¹¹ Ha ezt kívülről várjuk (a Német Birodalom érdekszférájából; Szovjetunióból; Európai Unióból) akkor ez menthetetlenül a magyar akarat elgyengüléséhez vezet. Csurka ezért sem értett egyet a minden rendszerváltoztató

ellenzéki erő egybeterelésével, és a nyugati érdekek maradéktalan kiszolgálásával. Minden jó értelemben vett írói drámaisága ellenében józan politikus volt. Pontosan tudta, hogy egy olyan kis országnak, mint Magyarország, korlátozottak az erőforrásai és a mozgásteret. Évekkel a fogalom közgazdászok által történt divatba hozatala előtt használta a „félperiféria” kifejezést, igaz, annak szellemi és morális értelmében. Meglátása szerint a magyarságra nem a külső, erőszakos gyarmatosítás jelenti a legnagyobb veszélyt. Ezt egy erős, önmagában és identitásában bízó nemzet elviseli, sőt adott esetben erősebbé is válik tőle. Az igazi veszélyt az öngyarmatosítás jelenti. Ezzel azt a folyamatot jelzi, amikor egy nemzet elveszíti identitását, és ahogy a természet sem tűri az ürességet, úgy az emberi lélek sem. Ekkor, ha az értelmiség egy részének úgy szolgál az érdeke, meggyőzheti a társadalom egészét arról, hogy saját hagyományai, történelme, eszméi értéktelenek, ehelyett etalonná téve az elnyomó hatalom világképét. Ez a folyamat egyszer már lejátszódott, amikor mindent, ami magyar volt, le kellett silányítani, hogy felmagasztaljanak mindent, ami szovjet. Csurka látta ennek nyomait, és azt is, hogy ez a veszély – sokkal rafináltabb módon – ismét fenyeget. A szabadság mögé bújtatott szabadságról, a humanizmus mögé rejtett értékrelativizmusról és a befogadást elfogadó multikulturalizmusról mind-mind elhittették, hogy üdvözítő utak, és csakis ezek visznek Európába.

Ahogy a társadalmi és gazdasági folyamatok hazánk esetében leírhatóak megközelítőleg egy szinuszgörbével, úgy a szellemi áramlatok is. (E folyamatok természetesen erősítik egymást.) A gazdaság állami összpontosításának évtizedei után fékevesztett privatizáció, a keleti modell után a nyugati kritikátlan követése. Ez megmutatkozott a baloldali értelmiség mozgásán, mely nagyon hamar átváltott a moszkvairól a brüsszeli orientációra.¹²

⁸ Csurka István: *Néhány gondolat a rendszerváltozás két esztendeje és az MDF új programja kapcsán*. *Magyar Fórum*, 1998.08.20.

⁹ Samuel Brittan összefoglaló művében csak tizenöt évvel később jutott ugyanerre a következtetésre. Samuel Brittan: *Some reflections on the third way*, 1998.11.20. https://web.archive.org/web/20110719021726/http://www.samuelbrittan.co.uk/spee3_p.html (Utolsó letöltés: 2019.05.24.)

¹⁰ Németh László, mint írásai – nemcsak tanulmányai, de regényei és drámai művei is – tanúsítják, az „értelmiségi társadalom” utópiájában találta meg azt a szellemi és erkölcsi stratégiát, amely hite szerint képes lehet kivezetni az emberiséget és a magyarságot a modern kor folyamatos válságaiból. Németh László beszéde. In: *Szárszó. Az 1943. évi balatonszárszói Magyar Élet-tábor előadás- és megbeszélésorozata*. Budapest, Magyar Élet, 1943.

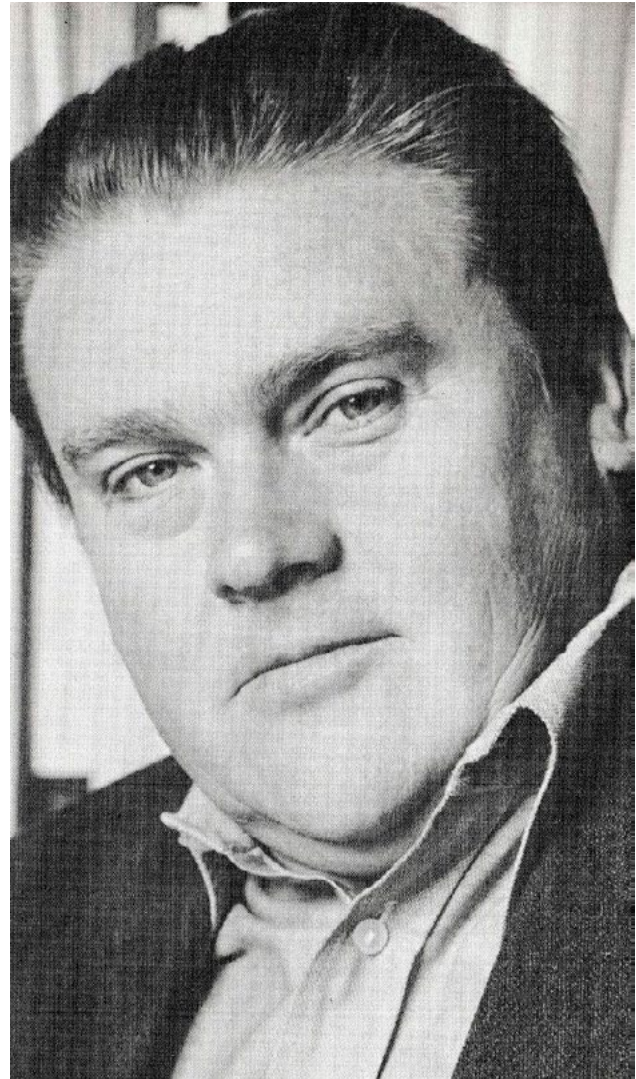
¹¹ Az MDF szegedi népesedéspolitikai tanácskozását bíráló felfogásról szóló írás: Csurka István: *Ki vezet félre a közvéleményt?* *Hitel*, 1989.01.18. 60–61.

¹² Böröcz József: *Birodalom, kolonialitás és az EU „keleti bővítése”*. *Replika*, 2001. november, 23–44.

A *Néhány gondolat...*¹³ egy másik erős megállapítása szerint a reformkommunisták már a nyolcvanas évek végén kezdtek elszakadni a moszkvai szovjet vonaltól, és átmentették magukat a nyugati bankszektor világába, ezzel lehetlenné téve minden igazán gyökeres gazdasági változást. Ha azonban vizsgálatunkat kiterjesztjük a szellemi áramlatok szintjére, észrevehetünk egy hasonló tendenciát, amely az értelmiség köreiben zajlott le. Az 1990-es években azok a hangok, melyek évtizedekig haladónak állították be a Szovjetuniót, és maradnak Magyarországot, a baloldali médiatúlsúly által támogatva kezdtek bele a keresztény és konzervatív értékek rombolásába.

Ez ellen csak azzal a szellemi és kulturális tőkével lehetett védekezni, mely – átugorva a szovjet megszállás idejét – megteremti a folytonosságot a magyarság történelmi hagyományaival. Csurka ezt a több korai művében előkerülő „lelket kell növesztetni” kifejezéssel fogalmazza meg. Itt nemcsak a rendszerváltozás korai időszakát jellemző látszatintézkedésekről, hanem egy mélyreható folyamatról van szó, amelynek keretei között már az oktatás korai szakaszában szilárd erkölcsi alapot kell adni a fiataloknak.

Az MDF fősodrával szembeni ellenállása eredményeként jött létre a Magyar Igazság és Élet Pártja (MIÉP), amely határozottan követelte az előző rendszer felelős képviselőinek elszámoltatását. Legkésőbb ekkor már megkezdődött az a folyamat, amely az MDF-et a politikai centrum fele irányította. Gyakorlatilag véglegessé vált a hangsúlyeltolódás, a népi-nemzeti irányvonal háttérbe szorulása. Az irányzat fontos követőinek kiválásával a pártot már nem lehetett a nacionalizmus bélyegével ellátni. Elemzők szerint erre az európai integráció elősegítése miatt volt ilyen viharos gyorsasággal szükség, mivel a külföldi politikai szervezetek nem tartották volna szalonképesnek azt a pártot, amely

Csurka István 1981-ben. Fotó: Wikimedia Commons / Csígy László fotóművész (In: *Körkép 81. Harminchárom mai elbeszélés.* Szerk. Kardos György. Budapest, Magvető, 1981. 7. fotó).

következetesen és ellentmondást nem tűrően képviseli a magyar érdekeket.

Az MDF-ből kiszorult szellemiséget Csurka István vitte tovább harmadik utas mozgalmával, mely „se nem jobb, se nem bal, keresztény és magyar” alapon határozta meg önmagát. Véleménye szerint hazánk tekintetében a nagy jobb- illetve baloldali mozgalmak inkább negatív szerepet játszottak. Ugyanúgy elutasította a szélsőjobb-oldali, nemzetiszocialista jelszavakra építő erőket, mint a kommunista utódpartokat. Ahogyan Ady Endre¹⁴ baloldalisága sem volt internacionalista jellegű, hanem nemzeti irányultságú, úgy Csurka István jobboldalisága is mindig

¹³ Csurka István: Egy vezércikk megszületése. In. Cs. I.: *Őszi torna.* Budapest, Trikolor, 2008, 218–228.

¹⁴ Egyik korai írása Ady Endréről: Csurka István: Ady és a sortatarozás. *Budapest, 1978/2, 6–7.*

a magyarságtudatában gyökerezett. Ez azonban egyáltalán nem jelentette azt, hogy elutasította volna az európai értékeket. Egyik interjújában, mely a csatlakozási tárgyalások idején készült, így fogalmazott: „Az európai gondolkodás ellen nem tudnám felemelni a szavam. Ezt mindig a sokoldalúság jellemezte, amely mára viszont megszűnt.”¹⁵ Ennek a mondatnak a fájdalmas igazságát és előrelátást igazán csak az elmúlt időszakban kezdtük bőrünkön érezni.

Csurka EU-szkepticizmusa is ebből az elgondolásból fakadt. Mint széles műveltségű író, már az 1980-as évek elején felfigyelt arra a bürokratizálódási folyamatra, mely folyamatosan megkötötte az Európai Közösség vitalitását. Csurka később a monori vitaindító előadása néhány elemében¹⁶ kínált alternatívát. Az általa felvázolt európai szövetség nemzetállamok laza, föderális egysége lenne, egy olyan közös döntéshozó szervvel, mely az egyenlőségen alapulna, elismerve minden tagállam jogát az önálló cselekvésre. Gazdasági lépéseit azonban összehangolná, így képezne egy harmadik erőt az Amerikai Egyesült Államok és a feltörekvő Kína között.

Másik, gazdasági jellegű előrejelzése is fokozottan beigazolódtott a csatlakozás után. Ekkor a csatlakozás körül hasonló eufória mutatkozott hazánkban, mint a rendszerváltozáskor. Valóban, óriási sikerként érhattük meg a csatlakozást, de Csurka ismét figyelmeztetett, hogy éppen ezekben a pillanatokban kell a legnagyobb józanságot tanúsítanunk. Állítása szerint, ha egy szövetségkötés kezdetén nem húzzuk meg szuverenitásunk határait, úgy a későbbiekben erre nehezen, vagy egyáltalán nem lesz lehetőség. A gazdasági függőség egy plasztikus példáját hozta fel, amikor felhívta figyelmünket az Európai Unió bővítése

és az olasz egyesítés között fennálló párhuzamokra. Az iparilag fejlettebb észak akkor gazdaságilag elnyomta a vidékiesebb délt, egyfajta belső gyarmatként kezelve azt.¹⁷ Csurka István pontosan így fogalmaz: „Nem Európát utasítjuk el, nem is a mindenkori uniót háritjuk el, hanem a csatlakozásnak ezt a formáját.”¹⁸ Ezt a véleményét az általa átgondolatlanul tartott csatlakozási folyamatok során fogalmazta meg. Meglátása szerint az elszigetelt csatlakozás a magyarság létalapját veszélyezteti. Egyrészt, a már korábban említett szellemi, másrészt egy sokkal egyértelműbb, gazdasági és politikai gyarmatosítás okán. Bár üdvözölte a hároméves földvásárlási moratóriumot, szemernyi kétsége sem volt arról, hogy a zseb-szerződések mintájára, ha akarják, meg tudják vásárolni a földterületeket az érintett nyugat-európai gazdasági szereplők. Tény: az ekkor kezdődő inflációs folyamatokat, melyek elsősorban a nagycsaládosokat és a nyugdíjasokat érintették, csak a 2014-től kezdődő családvédelmi intézkedések tudták normalizálni. Előrelátása itt nemcsak nemzeti szinten jelentkezett.

Egy másik, transznacionális vetületét is megvilágította azonban a jövőnek.¹⁹ Jelenkorunk egyik nagy kihívása az ellenőrizetlen migráció, annak gazdaság és társadalmi hatásai. Ez azonban csak tünet, mint a láz az emberi testben. Az igazi probléma a multinacionális és transznacionális vállalatok kikerülése a nemzetállami kontrol alól. Itt egyrészt jogalkotási válság is megfigyelhető, mely párhuzamosan a vállalatok határokat átívelő terjeszkedésével, feltételezte egy határokon átívelő törvényhozó hatalom meglétét is.²⁰ Ez azonban részben az

¹⁷ Iris Marion Young: Az elnyomás öt arca. In: *Perspektívák egy tágra zárt társadalomban. Konferenciakiadvány.* Szerk. Csillag Márton, Dombos Tamás, Domokos László, Géring Zsuzsanna, Horváth Anna, Rövid Márton. Budapest, Társadalomelméleti Kollégium, 2001. 11–32.

¹⁸ Pál i. m. 2002, 5.

¹⁹ Csurka István: Október huszonharmadika, vasárnap. *Hitel*, 1988.11.02., 13.

²⁰ „A multinacionális nagyvállalatok beláthatatlan

¹⁵ Pál Gábor: Nem Európát utasítjuk el. Csurka István a csatlakozásról, a földvesztésről és a pozíciószerezésekről. *Magyar Nemzet*, 2002.12.13., 5.

¹⁶ Csurka István: Új magyar önépítés. In: *A monori tanácskozás, 1985. június 14–16.* Szerk. Rainer M. János. Budapest, 1956-os Intézet, 2005, 28–42.

említett vállalatok tevékenységének köszönhetően elmaradt. Így ezek a gazdasági társaságok gyakorlatilag kivonták magukat a jog évezredes uralma alól. Ameddig ez a techno-meritokrácia biztosnak látta a bevételei növekedését, vagy szinten tartását, addig érdeke volt az a békeállapot, melyet Csurka igen találóan „világnyugalomnak” nevez. Abban a pillanatban, amikor a nemzetállamokban olyan erők kerültek hatalomra, melyek megkérdőjelezték a piac mindenhatóságát, már meg is jelentek azok a hangok, melyek elkezdtek aláásni szuverén hatalmak autoritását. Mikor ez a szellemi öngyarmatosításon átesett, főként baloldali értelmiség vezényletével nem sikerült, sor került azoknak a hadra fogható embertömegeknek a bevonására, akik a nyomor-jólét ellenvonal rosszabbik részén rekedtek.

Csurka rendszerváltozás körüli cikkeiben ugyan érthető okokból túlsúlyba kerültek a belpolitikai elemzések, de találhatunk jócskán a világpolitikai eseményekre való reagálást is. Magyarországot stratégiai helyzete az európai birodalomroncsok közötti túlélésre korlátozódott. A gazdaságilag erős Németország még meg tudta oldani a keleti térség integrációját, de mi, akik teljesen a szovjet érdekszférába szorultunk, csak magunkra számíthattunk. Világos volt, hogy erőforrásaink nem teszik lehetővé a teljes és maradéktalan függetlenséget. Azonban ez nem jelentheti azt, hogy fel kellene adnunk törekvéseinket. Az, hogy egy ország népe maga dönt arról, hogy kik lesznek a vezetői, a lakosai kikkel akarnak együtt élni, és milyen szövetségi rendszer részévé kíván válni, az messze nem a *non plus ultra*, hanem a *sine qua non*. Ennek a korlátozott, mégis racionális szabadságnak az elérése lenne a célja a mindenkori magyar kormánynak. Nemzetközi szinten ezt Magyarországon eddig csak a nemzeti elkötelezettségű kormányok

hatalommal rendelkeznek. Az egyes ember szabadsága, jóléte, fogyasztói tudata olyan létezési formák kialakulását ígéri, amelyeket csak világnyugalomban lehet tartósan fenntartani” – írja a *Néhány gondolat...*-ban.

intézkedéseinek köszönhetően voltunk képesek elérni. Fontos látnunk, hogy ez nem befejezett folyamat, nem egy változó amplitúdójú ellenmozgásra adott válasz. Ahogy 1991-ben, úgy jelen sorok írásának idején is vannak olyan törekvések, amelyek a szuverenitás csorbítására irányulnak. Ezek megjelenése azonban változik, így az ellenük való védekezés is új formákat kíván.

Visszatérő elem Csurka publicisztikáiban a hatalom átmentésének kérdése és problematikája.²¹ Őva intett egy átrendeződés utáni bújtatott reformkommunista²² belső puccstól, mely a kívülállók számára láthatatlanul zajlik le: a nyugati kapcsolatokkal rendelkező okos reformkommunisták vagyonaikat fedőcégeken keresztül legitimálják, és ennek segítségével befolyásolják a demokratikus választásokat.²³ Az igazi veszélye ennek, hogy nyilvánvaló jogsértés nem történik, azonban ezekkel az anyagi eszközökkel egy frissen megalakult vagy újjáalakult párt nem tud versenyezni, így az első szabad választásokon már el is dőlhet egy ország sorsa.²⁴ Ez ellen emelte fel szavát Csurka is, mikor a Németh-kormányt kritizálta. A kritika sarokpontját az 1989-es készenléti IMF megállapodás adta, melynek aláírásakor már az akkor jelenlévő Antall Józsefnek is be kellett látnia, hogy a gazdasági rendszer gyökeres átalakítására ilyen körülmények között nincs lehetőség.²⁵

²¹ Éber Márk Áron–Gagyi Ágnes–Gerőcs Tamás–Jelinek Csaba–Pinkasz András: 1989: Szempontok a rendszerváltás globális politikai gazdaságtanához. *Fordulat*, 21. (2014.)

²² A reformkommunizmust nem lehet élesen elválasztani a mostanság reneszánszát élő eurokommunizmustól – olvashatjuk többek között: Nigel Harris: *National Liberation*. New York, Tauris, 1990, 61–63.

²³ Böröcz József: Kettős függőség és tulajdonvákuum. Társadalmi átalakulás az államszocialista félperiférián. *Szociológiai Szemle*, 1992/3, 3–20.

²⁴ Simkó János: A rendszervált(oztat)ás és az értelmiség. In: *Értelmiség – közélet – hatalom, 1955–1995. Közéleti és tudományos konferencia a Kossuth Klubban a Petőfi Kör 40. születésnapján, 1995. március 25-26-án*. Szerk. Bánki Erika, Aibnerné Dene Éva. Budapest, TIT, 1995.

²⁵ Csurka István: Meg nem történt forradalom In: *Csendes? Forradalom? Volt? Az ELTE Jogszociológiai*

A kölcsönök azon csapdájából való szabaduláshoz el kellett telnie csaknem harminc évnek. Azt feltételezni, hogy a nemzetközi pénzügyi műveletek mentesek voltak a politikai színezettől, merő naivitás. Ahogyan akkor a nyugati banki delegációk nyomást gyakorolhattak a magyar vezetésre a kölcsönszerződés létrejöttéért cserébe, most is bizonyos politikai cselekedetekhez akarják kötni a kifizetéseket. (Ami a mostani helyzet érdekességét adja – miszerint az Európai Unió felfüggesztene egyes kifizetéseket a jogállamisági hiányosságokra hivatkozva –, hogy ezen összegek egy részét mi is befizettük, így a saját forrásainkat zárnák el előlünk.)

A hatalom folytonosságának másik aspektusát a szellemi szféra jelenti.²⁶ Csurka írásaiban várja azt a pillanatot, amikor megnyílnak az asztalfiókok, és ismét nyíltan lehet beszélni, vagy éppen tanítani Wass Albertről, Nyíró Józsefről és a hasonlóan háttérbe szorított írókról. Ez a változás azonban nem jelent meg olyan elementárisan, mint ahogy sokan, köztük Csurka is várta.

Tanszék, az ELTE Szociológiai Intézet és a Bibó István Szakkollégium 1991. június 5-6-i konferenciájának előadásai és vitája. Szerk. Lenkei Júlia, Bozóki András, Sükösd Miklós, Csizmadia Ervin, Csapody Tamás, Ambrus J. György. Budapest, T-Twins, 1991, 136–139.

²⁶ Csurka István: Irodalom és politika kölcsönhatásai. *Új Látóhatár*, 1988. március, 1–13.

Ez egyrészt köszönhető volt negyven esztendő szellemi elnyomásának, de egy csendesebb, ám annál pusztítóbb folyamatnak is. Az mindig is világos volt, hogy a baloldali, haladónak minősített értelmiségiek igyekeztek kisebbiteni hazánk nemzeti, keresztény hagyományainak értékteremtő szerepét. Egy bizonyos ponton túl azonban önmaguk nevetségessé tételének kockázata nélkül nem mehettek, hiszen akkor fájdalomosan egyértelmű lett volna a kritikus és a kritika tárgya közötti nivóbéli különbség. Így elkezdtek összemosni az 1945 előtti és utáni jobboldali szerzők műveit a szélsőjobb antiszemitizmussal.²⁷ Sajnos az állandó, kül- és belföldön zajló, e vádakkal való címkézés a rendszerváltás idején is rányomta a bélyegét az egész magyar szellemi megújulásra. Így kerültek nem hivatalos tiltólistára Csurka István drámái is, melyek gondolatiságukban messze megelőzték korukat. És bár évek óta nincs velünk testi valójában, de „...szellemét a tűz nem égeté meg, Mert az maga tűz.”

Ez a szellem vezessen minket.

²⁷ Csontos János: Lépcsőházi ember. Csurka István az ecsedi lápról, az antiszemitizmus vádjáról és a drámaíró békéjéről. *Magyar Nemzet Magazin*, 2012.02.11. 38.